

Điêu khắc & các loại hình của nó

TRONG KHÔNG GIAN KIẾN TRÚC ĐÔ THỊ

Tượng vi anh hùng trên ngọn tháp tại quảng trường Trafalgar-London

Đ. NOK. PHAM THÁI BÌNH

Đại học Kiến trúc Hà Nội

Trong các đô thị, nhất là những thành phố có tính lịch sử văn hoá cao, tượng và điêu khắc ngoài trời là một thành phần không thể thiếu được. Chúng thường được đặt tại các quảng trường, trong các công viên, trước các công trình kiến trúc lớn, trong các công trình công cộng, công trình tưởng niệm hay ở những vị trí thường là điểm nhấn, điểm nút của cảnh quan đô thị. Tượng, tượng đài là những tác phẩm nghệ thuật biểu hiện cụ thể hoặc có thể coi như là những công trình văn hoá của đô thị nó định nghĩa cho không gian sống của chính đô thị ấy.

Đất nước ta từ khi thống nhất, nhu cầu xây dựng tượng đài với các chủ đề chiến thắng, sự kiên, tưởng niệm, cảm thờ ở các địa danh lịch sử, ở các khu đô thị các khu đài tưởng niệm, các nghĩa trang liệt sĩ, là rất lớn, và khi đời sống kinh tế phát triển nhu cầu về tượng đài lại càng lớn hơn bao giờ hết, đến mức tình thành nào cũng có, thành phố nào cũng phải có vài cái, rồi các huyện, các xã, các địa danh lịch sử... Nó có thể là tốt với chính trị với lịch sử nhưng rõ ràng,

chúng chưa thực sự là nhu cầu cần thiết về hướng thụ về tinh thần của người dân, mặt khác chính việc có quá nhiều tượng đài ở khắp nơi đã dẫn đến việc cả người dân và nhà quản lý hay chủ đầu tư bị nhiễu sóng và hiểu sai về bản chất thực sự và ý nghĩa thực sự của "Điêu khắc trong không gian đô thị", mọi người thường tự mặc định trong đầu rằng: điêu khắc trong không gian đô thị chính là tượng đài và nếu không thì cũng na ná như thế, lộn kẹm và nặng nề, chiếm diện tích và vình cứu khó thay đổi,...

Trong bài viết này tôi không có ý định phân tích về thế nào là Điêu Khắc trong Không gian đô thị, vấn đề này đã có nhiều hội thảo, nhiều kiến trúc sư nhiều nhà Điêu khắc trong nước phân tích rồi, ở bài viết này tôi muốn chỉ ra rõ hơn các loại hình điêu khắc thường có trong không gian đô thị của các nước trên thế giới để qua đó chúng ta hiểu, phân loại và áp dụng các loại hình này cho đúng nhu cầu thực tế hiện nay, và đương nhiên khi và chỉ khi điêu khắc Việt Nam đáp ứng được đúng nhu cầu và thực tế của chủ đầu tư, của các nhà quản lý, quy hoạch, các kiến trúc sư, nó mới có cơ hội hiện diện trong các không gian kiến trúc đô thị một cách thiết thực và chính danh

1- Điều khắc quảng trường.

Những tác phẩm điêu khắc tại quảng trường đóng một vai trò quan trọng trong các tác phẩm điêu khắc của các thành phố lớn, các khu đô thị lớn, với chủ đề là các nét lịch sử đặc sắc hay phản ánh các tư tưởng chung hay tinh thần của thời gian cái mà trở thành biểu tượng của thành phố, một quốc gia, một thể chế và biểu tượng của tòa nhà, một phương tiện quan trọng để ca ngợi những thành quả nổi bật, tưởng nhớ những nhà lãnh đạo, ca ngợi một nền giáo dục, một nền văn hoá đặc sắc. Những tác phẩm điêu khắc tại quảng trường là tác phẩm thực tế tán dương những người nổi tiếng và còn để nhớ về một thời chiến tranh và hòa bình hay ca ngợi một cuộc sống hạnh phúc. Điều khắc Việt Nam đã từng là một dòng chảy sáng tác duy nhất một đề tài chiến tranh cách mạng, tạo nên một chuỗi các tác phẩm đậm đặc tính xã hội chủ nghĩa thường được gọi chung là "Tượng đài". Các tượng đài thường được giao phó truyền tải nhiều ý tưởng nhiều nội dung, thậm chí quá nhiều thông tin, mặt khác sự bm dồm về mặt hình thức khiến cho Tượng đài nào ở Việt Nam hiện nay cũng phải có đầy đủ: đài, trụ, tượng, nhóm tượng, phù điêu, bia, thậm chí cả lư hương trầm rồng to

Tác phẩm Cloud Gate tại công viên Thiên Niên Kỷ - Chicago

Tác phẩm The Chalice, đặt tại quảng trường Christchurch Cathedral

tượng. Chính sự tham lam điển tả, ôm dồm quá nhiều, nội dung hình thức na ná nhau mà ở các tượng đài này chưa bao giờ có thành tựu nghệ thuật thật sự được giới chuyên môn và công chúng công nhận.

Quy hoạch - kiến trúc định dạng không gian sống, điêu khắc định nghĩa không gian ấy, điêu khắc quảng trường là ngôi sao gắn lên ngực không gian đô thị. Vì thế một khi tác phẩm điêu khắc quảng trường đứng được trong không gian đô thị thì cả linh của không gian để hình thành, hình ảnh đô thị của không gian dễ nhận biết, cùng với thời gian, nó sẽ là một hình ảnh đặc trưng của không gian đó, vì vậy rất mong các nhà quản lý, quy hoạch, đầu tư hãy thật sự cân nhắc vì áp lực về sự quan trọng, tính xứng tầm và sự tồn kém của loại hình điêu khắc này trong không gian đô thị.

2- Điều khắc trong công viên

Bất kỳ một không gian kiến trúc đô thị dù to hay nhỏ nào cũng cần rất nhiều không gian xanh, có thể là công viên, là khuôn viên cây xanh hoặc đơn giản là các khu vườn. Chúng là là phổi sống của không gian đô thị ấy, và rõ ràng là một không gian đô thị mang tiếng là văn minh hay hiện đại thì không gian xanh hiện diện rất nhiều và rất đẹp là đáng khác. Hầu hết trong các công viên, các khu vườn trong các đô thị đều có nhiều công trình điêu khắc với mục đích tưởng niệm, trang trí, giải trí hay nói về các vấn đề thực tế. Những tác phẩm điêu khắc này đóng một vai trò rất quan trọng không thể thay thế được bằng các hình thức nghệ thuật khác nhằm tô điểm cho môi trường sống xung quanh, làm phong phú thêm đời sống văn hóa và khai sáng tâm trí con người.

Công viên điêu khắc Frogner là kết quả một đời làm việc cống hiến cho nghệ thuật của điêu khắc gia Na Uy, Gustav Vigeland.

Molecule Man là một loạt các tác phẩm điêu khắc nhôm, được thiết kế bởi nghệ sĩ người Mỹ Jonathan Borofsky

Những công trình điêu khắc trong công viên, trong vườn rất đa dạng với nhiều thể loại và phong cách và có thể do các nghệ sỹ từ bất kỳ nơi đâu trên thế giới làm cũng được không nhất thiết là chỉ ở trong nước và chúng khiến cho khu vườn trở nên sống động, đầy màu sắc thông qua việc sử dụng nhiều dạng thức, nhiều phong cách, nhiều trường phái, nhiều chất liệu, nhiều đường nét và màu sắc khác nhau. Nhiều tác phẩm điêu khắc trong công viên, trong vườn có thể không mang một nội dung nào cụ thể mà nó chỉ là những hình khối, những đường nét khiến cho người ta bắt gặp được một cái đẹp, tạo cho người ta một ấn tượng nào đấy và mỗi người có thể hiểu nó theo những cảm nhận riêng của mình. Ngoài ra, còn có các tác phẩm điêu khắc chuyển động được, tạo nên một mối quan hệ mới có thể thay đổi với không gian xung quanh và tạo ra một "Sự kỳ dị có lý chức" khi mà chúng liên tục thay đổi các kết hợp hình ảnh trong không gian do dưới ảnh hưởng của gió và tạo cảm giác về những thay đổi tuyệt đẹp cũng với chuyển động trong không khí. Rõ ràng là điêu khắc trong công viên có một quy mô và tầm vóc nhỏ hơn điêu khắc quảng trường rất nhiều, chúng không mang tính biểu tượng hay linh hồn của không gian đô thị ấy nữa mà chỉ đơn giản là tô điểm, phong phú môi trường sống và khai sáng tâm trí con người khi họ ở trong không gian ấy. Tinh thần sáng ở đây không mang nặng ý dạy bảo, dạy khôn mà khai sáng ở đây mang ý nghĩa cảm nhận và suy tư, suy tưởng, bởi con người sống trong không gian kiến trúc đô thị chật chội hồi hả, khi họ đến với công viên, với khu vườn là nơi làm họ sống chậm lại, bình tâm và thư thái đầu óc. Và những nơi, những lúc như vậy các tác phẩm điêu khắc thị giác mang tính tượng hình sẽ khơi gợi trong họ nên những suy tư suy tưởng mỹ cảm thẩm mỹ tốt đẹp nếu không ít nhất họ cũng cảm thấy nơi ấy yên bình và đáng sống hơn, mặt khác đối với trẻ em khi thường xuyên được tiếp xúc với các tác phẩm điêu khắc trong công viên với nhiều nội dung, hình thức và ngôn ngữ các em cũng dễ cảm nhận và hình thành nên một nhân cách, một mỹ cảm tốt đẹp.

Cá nhân tôi cho rằng khi mà chúng ta, các nhà quản lý, các nhà quy hoạch, nhất là các nhà điêu khắc đều chưa đủ khả năng để xây dựng nên các công trình điêu khắc quảng trường hoành tráng là biểu tượng đáng tự hào mang tầm cỡ khu vực trở lên thì điêu khắc trong công viên với các tác phẩm kích thước vừa phải là phương án để chịu ít tốn kém, thiết thực và khả thi nhất, vì nó vừa làm với các kiến trúc sư quy hoạch và nó vừa sức với các nhà điêu khắc Việt Nam. Mặt khác điêu khắc trong công viên có thể tận dụng một khối lượng không nhỏ các tác phẩm điêu khắc của các nhà điêu khắc trong nước khi làm, sáng tác để tham dự các triển lãm của Hội Mỹ Thuật Việt Nam, khi họ rất mất công làm để triển lãm, triển lãm xong loay hoay mang về không biết làm gì? Một hội đồng tuyển chọn có chất lượng, một chút kinh phí trả tiền mua hoặc thuê tác phẩm là chúng ta đã dễ dàng có cả một vườn tượng nghệ thuật.

3- Điêu khắc đường phố.

Nghệ thuật điêu khắc đường phố phân chia thành hai loại: nghệ thuật điêu khắc mang tính lâu dài và nghệ thuật điêu khắc mang tính chất tạm thời, đều thể hiện ý định đưa môn nghệ thuật này vào trong xã hội phục vụ cho chúng, xóa đi khoảng cách giữa công chúng với môn nghệ thuật điêu khắc. Có thể nói điêu khắc đường phố là một loại hình điêu khắc rất thú vị và rất đương đại vì chúng - các tác phẩm điêu khắc này chủ yếu vào cuộc sống, chúng hiện diện ngay trên đường phố, ở ngã ba, ngã tư ở vỉa hè đi bộ... Loại hình điêu khắc trên đường phố mang

Hai hình người nhảy múa - tác giả Keith Haring

Tượng "Ba đầu, sáu tay" của Zhang Huan Đai tại Trung tâm hành chính San Francisco - USA

tính tương tác rất cao không có khoảng cách với người xem nó hiện diện ở hầu khắp các thành phố lớn trên thế giới, những cư dân Việt Nam trong các đô thị loại hình điều khác này còn hết sức xa lạ. Những nghệ sỹ của nghệ thuật điêu khắc đường phố biểu lộ cảm xúc thông qua các tác phẩm để nói về những vấn đề của xã hội, những lo lắng hàng ngày, hạnh phúc, khát vọng, môi trường sống, hay một số là những nét văn hóa tinh thần của thế giới đại diện cho công chúng, hay các tác phẩm lại mang để tài những bức ảnh tích tích của thành phố thể hiện những lo lắng sâu sắc của người nghệ sỹ vor các vấn đề xã hội nơi họ sống và làm việc. Hay một vài tác phẩm lại thể hiện khát vọng của người dân về một xã hội hòa bình, dân chủ, hòa thuận. Một số tác nơ dùng lại thể hiện việc đang tìm kiếm tìm một hình thái nghệ thuật mà ở đó có sự chắc chắn, vững chãi, bền bỉ đồng thời thể hiện một cảm giác vui vẻ, chăm chỉ sự thờ ơ, đứng đưng của con người - kết quả của một nền văn minh công nghiệp

Điêu khắc đường phố là một sự thú vị trong các loại hình điêu khắc trong không gian đô thị, nó phá bỏ hàng rào vô hình giữa người xem và tác phẩm, đòi hỏi người xem lại trở thành một phần của tác phẩm, nó tham dự trực tiếp vào những nơi ồn ào náo nhiệt nhất trong không gian đô thị, nó như song hành cùng đời sống, cùng con người, đây một ưu thế rất đáng quan tâm, mặt khác các nhà đầu tư và quản lý cũng tuy vào khả năng kinh tế mà để lựa chọn giữa việc bày đặt các tác phẩm điêu khắc đường phố có tính lâu dài hoặc tạm thời. Văn hóa vỉa hè lâu đời ở Việt Nam kết hợp với sự thú vị của Điêu khắc đường phố đô thị khi lại đem lại những hiệu quả hơn cả mong đợi

4- Điêu khắc kiến trúc

Các tác phẩm điêu khắc kiến trúc thường được gắn với các công trình xây dựng nhằm mục đích tạo ra sự hòa hợp giữa văn trang trí cho không gian và mang lại ý nghĩa độc đáo nhất cho sự tồn tại của không gian đó.

The Planetarium / IMAX theater

Cầu Alamillo trên đường cao tốc La Cartuja, Sevilla, Tây Ban Nha (1987-1992)

Hầu hết các tác phẩm điêu khắc kiến trúc là những hình ảnh duy thực trên mái hoặc mặt tiền của công trình xây dựng, những hình ảnh đó là lời thuyết minh cho nội dung với những hàm ý và ý nghĩa biểu tượng cho công trình kiến trúc đó. Điêu khắc kiến trúc đôi khi chính là Logo của công ty hoặc cơ quan sử dụng công trình kiến trúc ấy, nó có thể có, có thể không điều đó quyết định vào nhu cầu, tầm nhìn của chủ đầu tư và kiến trúc sư thiết kế nên công trình ấy. Thiết kế nên các tác phẩm điêu khắc kiến trúc không nhất thiết phải là các nghệ sỹ, các nhà điêu khắc mà có thể chính do các kiến trúc sư tạo ra, bởi điêu khắc kiến trúc nó đòi hỏi tính hoà hợp với chính công trình kiến trúc mà nó gắn kết, nên đôi khi kiến trúc sư lại là người làm tốt công việc ấy nhất, ngoài ra vật liệu thể hiện các tác phẩm điêu khắc kiến trúc cũng thường là các vật liệu hiện đại như thép, inox, đồng, nhôm, đá, kính, màu sắc... để phù hợp với bản thân công trình kiến trúc ấy các công trình kiến trúc lớn trong đó thị Việt Nam hiện nay đều chưa có như cầu (hoặc mới đang mạnh nha) sử dụng các biểu tượng điêu khắc, có thể do chưa có chế tài, có thể do chưa có nhu cầu, nhưng bình tĩnh nhìn nhận lại thì hầu như công trình kiến trúc nào cũng có các biểu tượng phong thủy như sư tử đá, hay non bô, đá tự nhiên xẻ khắc lên công trình... Thay vào các biểu tượng phong thủy đó, phải chăng các chủ đầu tư nên đứng lên đó vào làm các biểu tượng điêu khắc kiến trúc có phải tốt hơn, hiện đại hơn, văn minh hơn không?

5- Điêu khắc trên tường.

Điêu khắc trên tường còn được gọi là Phù Điêu hay tranh Hoàng tráng,

đó là sự giao thoa giữa điêu khắc và hội họa. Phù Điêu có thể tận dụng tính ưu việt của hội họa trong cấu tạo, trong chủ đề và trong cách xử lý không gian. Phù Điêu có thể lột tả nội dung và mục đích mà các tác phẩm điêu khắc thông thường khác không thể làm được như: phòng nền và bối cảnh của sự kiện và nhân vật, sự tiếp nối và chuyển biến của chuỗi sự kiện, sự chuyển đổi tự do của những không gian và góc nhìn khác nhau, sự tách rời và chồng chéo trong một khối liên hợp... Ưu điểm của Phù Điêu là không cần quá nhiều không gian, để thi công thể hiện và lắp đặt, tận dụng tốt các khoảng không, các mặt phẳng gắn kết với bề mặt của các công trình kiến trúc trong không gian đô thị.

Nhằm loại hình điêu khắc trên đã liệt kê cho chúng ta một cái nhìn rõ hơn về điêu khắc trong không gian đô thị, qua đó hy vọng các nhà quản lý, các kiến trúc sư quy hoạch và các chủ đầu tư dễ dàng tìm ra các phương án tối ưu nhất nhằm dọn chỗ cho điêu khắc được sống trong các không gian đô thị. Tuy nhiên thực trạng đô thị hiện nay để cao tính thực dụng dẫn tới không có nhu cầu sử dụng điêu khắc trong không gian kiến trúc đô thị, và nếu có cũng chỉ là giải pháp tình thế mang tính trang trí, giải trí đơn thuần thì để đưa được điêu khắc vào không gian đô thị, để điêu khắc định nghĩa được cho không gian sống ấy là cả một vấn đề. Chúng tôi các nhà điêu khắc vẫn đang tìm kiếm mãi sáng tạo, làm việc và vẫn đang chờ đợi một ngày được bắt tay với các nhà quy hoạch, các kiến trúc sư, các chủ đầu tư, để điêu khắc được trở về, được sống trong không gian kiến trúc đô thị như vốn dĩ nó vẫn thế.

Nghệ thuật điêu khắc trên đá sa thạch đỏ trên khắp các bức tường của Banteay Srei